

ἀπαίσιας ἡμέρας καθ' ἣν ἀπηγγονίσθη καὶ οἰκτρῶς περιῦβρίσθη ὁ ὑπῆκτος τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν λειτουργός. Κατ' ἀρχὰς ἐσιώπησεν. Ἄλλ' ὅταν εἶδεν ἀπὸ τῆς 22 μαρτίου καὶ ἐφεξῆς τὰ θύματα σωρηδὸν πίπτοντα ὑπὸ τὸν πέλεκυν τοῦ δημίου, ὅταν ἤκουσε τὰς τραγικὰς περιπετείας τῆς τελευταίας τοῦ πατριάρχου, ἀντήχησεν ἀμέσως ἡ πολιτικωτάτη αὐτοῦ φωνὴ καὶ εὔρε τὸν τρόπον νὰ φθάσῃ μέχρι τῶν ὠτων τοῦ Σουλτάν Μαχμούττη καὶ νὰ παραστήσῃ εἰς αὐτὸν ἐπανειλημμένως, ὅτι κακὴ εἶναι ἡ ὁδὸς εἰς ἣν παρέσυρεν αὐτὸν ὁ σύμβουλος τοῦ Χαλὲτ Ἐφένδης, ὅτι αἱ ἀνελετήμονες καὶ ἀδίκαστοι αὐταὶ σφαγαὶ οὐδὲν ἄλλο κατορθοῦσιν εἰμὴ νὰ ἐπιχέουσιν ἔλαιον εἰς τὸ πῦρ, καὶ ὅτι οὕτω πολυτεύμενος οὐδέποτε θέλει καταπαύσει τὴν ἑλληνικὴν ἐπαναστάσιν. Οἱ σοφοὶ οὗτοι λόγοι, οἵτινες ἦσαν τοσοῦτον σύμφωνοι πρὸς τὰς ἀδιακόπους παραστάσεις τῶν ἀντιπροσώπων ὅλων τῶν ἄλλων δυνάμεων, ἐπροξένησαν ἐπὶ μικρὸν ἐντύπωσιν εἰς τὸν Μαχμούττην, ὅστις διέταξε νὰ μὴ θανατωθῇ ὁ ἄνθρωπος αὐτός. Ἄλλ' ὅτε ἐφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἡ ἀγγελία τῆς πρώτης τουρκικοῦ δικροῦ πυρπολήσεως, ἣν κατώρθωσε τῆ 27 μαΐου ὁ Παπανικολῆς, ὁ Σουλτάνος, ἐξωφρενῶν γενόμενος, εἶπε νὰ θανατωθῶσι πάντες οἱ τότε ἐν ταῖς φυλακαῖς εὐρισκόμενοι, ὁ δὲ Χαλὲτ Ἐφένδης, ὠφελούμενος ἐκ τῆς παραφορᾶς τοῦ κυρίου του, παρήγγειλε νὰ ἀπαγγονισθῶσιν ἀμελλητί οἱ ἐπιζῶντες ἔτι ἐκ τῶν συλληφθέντων ἀρχιερεῖς, ὁ Δέρκων, ὁ Ἀδριανουπόλεως, ὁ Τουρνόβου καὶ ὁ Θεσσαλονίκης.

Καὶ τότε παρεστάθη σκηνή, καθ' ἣν ἔμελλεν ὁ αἰδίδιμος νὰ ἐπιθέσῃ τὴν κορωνίδα εἰς τὸ μέγα ὄνομα, ὑπερ ἐκτάσαστο δι' ἅπαντος τοῦ βίου, ὅτι εἶχεν ἀπτόητον τὸ φρόνημα καὶ ἀδιάσειστον τὴν πίστιν. Ἀκάτιον κομίζον τὰ τέσσαρα θύματα καὶ τὸν δῆμιον ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ Κερατίου κόλπου καὶ ἤρχισε νὰ διαπλέῃ παρὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν παραλίαν τοῦ Βοσπόρου. Οἱ τρεῖς τοῦ Δέρκων σύντροφοι ἦσαν ὀπισθεῖν ἐπτοημένοι, ἀλλ' αὐτὸς, ἀγέρωχος πάντοτε, παρεμύθει τοὺς ἄνδρας καὶ ἐθάρρυνε καὶ ἐψάλλε τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν. Ὅταν προσωρμίσθη τὸ ἀκάτιον εἰς Ἀρναούτκιοι, πρῶτος ἀπήχθη εἰς τὴν ἀγγλὴν ὁ Τουρνόβου. Τὴν στιγμὴν ταύτην οἱ ἄλλοι ἀπέτρεψαν τοὺς δακρύοντας αὐτῶν ὀφθαλμούς, ὁ δὲ Δέρκων ὄρθιος ἰστάμενος καὶ παρακολουθῶν τὸ θῦμα μέχρι τῆς τελευταίας περιπετείας τοῦ θανάτου, ἀνέκραξε διὰ τῆς στενωρείας αὐτοῦ φωνῆς: «Μακαρία ἡ ὁδὸς ἧ πορεύη σήμερον.» Καὶ τὰ αὐτὰ ἀπαραλλάκτως ἐγένοντο εἰς Μέγα Ῥεῦμα, ὅπου ἀπηγγονίσθη ὁ Ἀδριανουπόλεως, εἰς Νεοχώριον ὅπου τὸν αὐτὸν ἔλαβε θάνατον ὁ Θεσσαλονίκης. Τελευταῖον προσωρμίσθησαν ἐν Θεραπείαις. Ὁ Δέρκων, καίπερ ὑπερεβδόμηκοντοῦ-

της ὦν, ἐπήδησεν ελαφρὸς καὶ θαρραλέος εἰς τὴν ἀποβάθραν ὡς ἂν ἀπῆρχετο ἐπὶ θορίαμβον. Πλησιάσας δὲ εἰς τὴν πύλην τῆς μητροπόλεως, ὅπου εἶχε παρασκευασθῆ ἡ ἀγγλὴν, ἀπέκρουσε τὸν δῆμιον προσελθόντα ἵνα δέσῃ τὰς χεῖρας αὐτοῦ καὶ παραλάβῃ τὸ ὠρολόγιόν του, εἰπὼν ὅτι αὐτοῦ ζῶντος οὐδεὶς θέλει ἐπιθέσει χεῖρα ἐπ' αὐτοῦ, ὡς οὐδεὶς μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης ἐπέθηκεν ἔπειτα ἀνέβη εἰς τὸ βάθρον τῆς ἀγγλῆς, ἔθηκε τὸν βρόχον περὶ τὸν τράχηλον, ἐποίησε τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, καὶ ἀπολακτίσας τὸ βάθρον, παρέδωκε τὸ πνεῦμα εἰς τὸν Κύριον. Τὰς λεπτομερείας ταύτας διηγήθη μετὰ ταῦτα αὐτὸς ὁ δῆμιος, ὅστις ἐκ Χριστιανῶν ἔλκων τὸ γένος καὶ καταδικασθεὶς νὰ τελέσῃ τὰς θυσίας ταύτας, μετενόησε κατόπιν, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ εὔρεν ἄσυλον ἐν τοῖς πατριαρχείοις.

Τοιοιουτρόπως ἐξῆσε καὶ ἐτελεύτησεν εἰς τῶν ἐπιφανεστάτων ἀντιπροσώπων τῆς γενεᾶς ἧτις ἐθερίσθη ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως.

Κ. ΠΑΝΑΡΡΗΘΟΠΟΥΛΟΣ.

ΤΙ ΕΣΤΙ ΠΑΤΡΙΣ

Ὁ γέρον Σοφοῦρ κατήντησεν ἀλῆθες ἐρείπιον ἰδίῳ ἀντὶ τοῦ δεξιῦ βραχίονος ἔχει μακρὰν χειρίδα, ἀντὶ δὲ τοῦ ἀριστεροῦ ποδὸς ξύλον, ἐνῶ ὁ ἕτερος μόλις σύρεται ὑπεράνω ὅμως τῶν ἐρείπιων τούτων ἀνυψοῦται φειδῶν καὶ γαλήνιον πρόσωπον. Ἡ φωνὴ, τὸ βλέμμα διερμηνεύουσι δραστηριότητα καὶ ἀγαθότητα, καὶ μαρτυροῦσιν ὅτι ἂν τὸ σῶμα κατεστράφη, ἡ ψυχὴ σώζεται ἀκεραία. Προσεβλήθη μὲν, ὡς ἐμφαντικῶς λέγει αὐτὸς οὗτος ὁ Σοφοῦρ, τὸ τεῖχος τοῦ φρουρίου, μένει ὅμως ἀπρόσβλητος ἡ φρουρά.

—Ποῦ ὑπηρετήσας; ἠρώτησά ποτε αὐτόν.

—Εἰς τὸ πυροβολικόν, ἀπεκρίθη, ἐπὶ δημοκρατίας, καὶ ἔπειτα εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν φρουράν. Παρευρέθη εἰς Ἰεμμάπην καὶ εἰς Οὐατερλώ, ἧτοι εἰς τὰ βαπτίσια καὶ εἰς τὴν κηδεῖαν τῆς δόξης μας.

Ἐγὼ δὲ ἐβλεπον αὐτὸν ἀτενωῶς.

—Καὶ πόσων χρόνων ἦσο εἰς τὴν Ἰεμμάπην;

—Δεκαπέντε περίπου.

—Καὶ τόσῳ νέος ἀπεφάσις νὰ ὑπηρετήσας;

—Δὲν τὸ ἀπεφάσις ἐγὼ, οὔτε κἀν εἶχε περάσει ἀπὸ τὸν νοῦν μου ἰδοὺ τί συνέβη ἔργαζόμεν εἰς κατάστημα κατασκευάζον παιγνιδάκια διὰ τὰ μικρὰ παιδιὰ, χωρὶς ποτε νὰ φαντασθῶ κἀν ὅτι θὰ ζητήσῃ ἡ Γαλλία ἀπὸ ἐμὲ ἄλλο τι παρὰ κούκλας, σκυλάκια, τραπεζάκια καὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ ἐνίοτε ὑπήγαίνα εἰς ἐπίσκεψιν ἐνὸς γέροντος θείου μου κατοικοῦντος εἰς τὰς Βιγκένας, παλαιοῦ στρατιώτου πολεμῆ-

σαντος εἰς Φοντενουά, ἱκανωτάτου νὰ διδάξῃ καὶ στρατάρχας. Ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν τῷ καιρῷ ἐκεῖνῳ οἱ ἄνθρωποι δὲν ἔπρεχαν μὲ τὸν ἀτμόν, καὶ διὰ τοῦτο ὁ θεὸς μου τὸν ὁποῖον δὲν ὠνόμασε πρίγκιπα ὁ Ναπολέων, ἦτον ἀπλοῦς ἀνθρωπολογαγὸς ἀπόμαχος. Ἐπρεπε νὰ τὸν ἐβλεπες μὲ τὴν στολὴν του, μὲ τὸ παράσημόν του, μὲ τὸ ξύλινόν του ποδάριον, μὲ τὸ ἄσπρον μυστάκιον καὶ τὸ ὠραῖον πρόσωπόν του! . . . θὰ ἔλεγες ὅτι ἦτον εἰκὼν γέροντος ἥρωος, ἐξ ἐκείνων οἵτινες κρέμονται εἰς τὰς Βερσαλλίας. Ὅσαίς τὸν ἐπισκεπτόμην μ' ἔλεγε πράγματα, τὰ ὁποῖα ἐχαράττοντο εἰς τὸν νοῦν μου· ἀλλὰ μίαν τῶν ἡμερῶν τὸν ἤυρα πολὺ συλλογισμένον.

— Ἰερώνυμε, μὲ εἶπεν, ἔμαθες τί συμβαίνει εἰς τὰ σύνορα;

— Ὅχι, θεῖέ μου, ἀπεκρίθην.

— Ἡ Πατρίς κινδυνεύει, ἐπανελάθειν.

Ἐγὼ ὅμως δὲν ἐνόησα παραπολὺ τί εἶπε· μικρὰν μόνον ἀνησυχίαν ἤσθάνθην.

— Ἰσως, ἐπανελάθει, δὲν ἐσκέφθης ποτὲ τί ἐστὶ Πατρίς.

Καὶ τοῦτο εἰπὼν ἔβαλε τὴν δεξιάν του εἰς τὸν ὄμῳ μου καὶ ἐξηκολούθησε·

— Πατρίς εἶναι ὁ τόπος τὸν ὁποῖον βλέπεις, αὐτὸς ὁ ὁποῖος σὲ ἀνέθρεψε καὶ σὲ ἐνδύσει· εἶναι ὁ ἀγρὸς, αἱ οἰκίαι, τὰ δένδρα τὰ ὁποῖα σὲ περικυκλόνουν, τὰ κοράσια αὐτὰ τὰ ὁποῖα τρέχουν γελῶντα ἐκεῖ κάτω, τὰ πράγματα ὅσα ἠγάπησες, αὐτὰ εἶναι ἡ Πατρίς. Οἱ νόμοι οἱ ὁποῖοι σὲ προστατεύουν, ὁ ἄρτος τὸν ὁποῖον κερδαίνεις μὲ τὸν ἰδρωτὰ σου, ἡ συνομιλία σου μὲ τοὺς ἄλλους, ἡ χαρὰ καὶ ἡ λύπη τὴν ὁποῖαν σὲ προξενοῦν οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ πράγματα μεταξὺ τῶν ὁποίων ζῆς, ὅλ' αὐτὰ εἶναι ἡ Πατρίς. Τὸ μικρὸν δωμάτιον ὅπου εἶδες ἄλλοτε τὴν μητέρα σου, ἡ μνήμη τὴν ὁποῖαν σὲ ἀφήκεν, ἡ γῆ ὅπου ἀναπαύονται τὰ κόκκαλά της, αὐτὰ εἶναι ἡ Πατρίς. Παντοῦ τὴν βλέπεις, παντοῦ τὴν αἰσθάνεσαι. Φαντάσου, τέκνον μου, τὰ δικαιώματα καὶ τὰ καθήκοντά σου, τὰς κλίσεις καὶ τὰς ἀνάγκας σου, τὰς ἀναμνήσεις καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην σου, κατὰτάξε ὅλα αὐτὰ ὑπὸ ἓν ὄνομα, καὶ τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶναι ἡ Πατρίς.

Καὶ ἐνόσω ὠμίλει ὁ γέρον θεὸς μου, ἐγὼ ἐκυριεύομην ἀπὸ ἀνεξήγητον αἰσθημα καὶ ἔπρεχαν τὰ δάκρυά μου.

— Ἐνωθῶ, ἀπεκρίθην· Πατρίς εἶναι ἄλλη οἰκογένεια, εἶναι τὸ τεμάχιον τοῦ κόσμου, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Θεὸς προσήλωσε τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν μας.

EMILE SOUVESTRE.

Ὁ Θεμιστοκλῆς πωλῶν ἐν τῶν κτημάτων του διετάξεν τὸν κήρυκα νὰ κηρύττῃ ὅτι ἔχει καὶ γείτονα καλόν.

Ἐπειδὴ ἡ ἐπανάστασις τῆς Ἑρζεγοβίνης ἐγένετο ἀπὸ τινος χρόνου μία τῶν μεγάλων πολιτικῶν ἐνασχολήσεων τῆς ἡμέρας, ἐθεωρήσαμεν ἔγκαιρον τὴν δημοσίευσιν τῆς ἐπομένης μελέτης τῆς χώρας ταύτης. Ἡ μελέτη αὕτη μετεφράσθη ἐκ τῶν φυλλαδίων τῆς 15 νοεμβρίου καὶ 1 δεκεμβρίου 1875 τοῦ spectateur militaire, μετεφράσθη δὲ ἐλευθέρως, παραλειφθέντων τῶν μερῶν ὅσα ἐκρίθησαν ἐπουσιώδη, ἢ καθαρῶς στρατιωτικά.

Σ. τ. Δ.

ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗ

Μελέτη ἱστορικῆ, γεωγραφικῆ, πολιτικῆ καὶ στρατιωτικῆ.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Ἡ σημερινὴ Ἑρζεγοβίνη ἀπετέλει ἄλλοτε μέρος τοῦ βασιλείου τῆς Κροατίας καὶ ὠνομάζετο κομητεία τοῦ Χούλμ. Ἰστέρα τῷ 1326, ἦτοι τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΑ' ἑκατονταετηρίδος, προσηρτήθη εἰς τὴν Βοσνίαν καὶ ἀνυψώθη εἰς ἀνεξάρτητον δουκάτον ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας Φρειδερίκου τοῦ Ι', ὠνομάσθη δὲ δουκάτον τῆς ἀγίας Σάβας (ducatu sanctae Sabae). Ἐκ τούτου ἔχει τὴν ἀρχὴν ἡ ἐν ταῖς βοσνικαῖς καὶ τουρκικαῖς παραδόσεσιν ἐπωνυμία τῆς Ἑρζεγοβίνης, ἐκ τοῦ τίτλου δηλονότι Herzog (δουξ), ὅστις ἐδόθη τῷ 1449 ὑπὸ Φρειδερίκου τοῦ Δ' πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῆς χώρας Ῥάνιτς (Στέφανον). Τῷ 1466 ἡ Ἑρζεγοβίνη ἐκυριεύθη ὑπὸ Μωάμεθ τοῦ Β' καὶ ἐγένετο ἐπαρχία, ἦτοι σαντζάκιον, ὑπαχθεῖσα ὑπὸ τὸν διοικητὴν τῆς Βοσνίας. Οὕτως ἐξέλιπεν ἡ αὐτονομία τῆς ἐπαρχίας ταύτης· πολλοὶ δὲ τῶν χριστιανικῶν οἰκογενειῶν ἐπωφεληθήσαν τῆς περιστάσεως ἵνα ἀποστατήσωσιν εἰς τὸν Ἰσλαμισμὸν. Ἡ γῆ καλλιεργεῖτο ὑπὸ ἀγροτῶν, οἵτινες ἔμειναν Χριστιανοί, καὶ διενεμήθη μεταξὺ τῶν Μουσουλμάνων, τῶν ἀπολύτων κυρίων τοῦ ἐδάφους. Ἡ εἰρήνη τοῦ Κάρλοβιτς τῷ 1699 προσδιώρισε τὰ ὅρια τῆς Δαλματίας καὶ Ἑρζεγοβίνης, ἥτις ὀριστικῶς προσηρτήθη εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡ ἐπαρχία αὕτη ἀποτελεῖ μέρος τοῦ βιλαετίου τῆς Βοσνίας εἰς ἣν προσηρτήθη ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν σαντζάκιον (ἐπαρχία). Ὁμορος τοῦ Μαυροβουδίου πρὸς νότον, καὶ τῆς Δαλματίας πρὸς δυσμὰς, ἄπτεται τῆς Βοσνίας πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς ἀνατολάς. Ἡ Ἑρζεγοβίνη εἰσδύει πρὸς νότον καὶ κατὰ τὸ κέντρον εἰς τὴν Δαλματίαν, κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ναρέντα καὶ ἀντικρὸ τῆς νήσου Sabienello, καὶ καθιστᾷ οὕτω ἐγκλειστον ἐν ξένη (enclave) τὴν τοῦ Κλέκ καὶ τὴν τῆς Σουττορίνας χώραν. Ἀλλὰ δι' εἰδικῆς συνθήκης, ἡ θάλασσα ὡς καὶ ἡ παρὰ τὴν παραλίαν ὁδὸς ἀνήκουσιν εἰς τὴν Αὐστρίαν· καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῷ παρόντι πολέμῳ τὰ τουρκικὰ στρατεύματα δὲν δύνανται νὰ ἀποβιβάσθωσιν οὔτε εἰς τὸν ἀξιόλογον λιμένα τοῦ Κλέκ οὔτε νὰ ποιήσωσι χρῆσιν τῆς παρακτίου ὁδοῦ ἄνευ ἀδείας τῆς Αὐστριακῆς κυβερνήσεως. Ἡ ἰδιαιτέρα αὕτη σύμβασις ἀνέρ-